

Az ifjúsági klubmozgalom szerepe és a Magyar Ifjúsági Szövetség kísérlete az 1968-as csehszlovákiai demokratizálódási folyamatban*

Fél évszázaddal az 1960-as évek eseményei után manapság ismét sokféle vita tárgyaként jelennek meg az 1968-as európai változások, amelyeket hol egyfajta civilizációs fordulatként, a liberális, harmadikutas elképzelések kezdeteként értelmeznek, hol megzsákutcs törekvések kiindulópontját látják bennük. A jénai Schiller Egyetem tan-szék- és intézetvezető professzora, az emlékezetpolitika és a történelem viszonyának nemzetközi hírű kutatója, Norbert Frei szerint az erősen generációs alapozású fordulat a kulturális, gazdasági, politikai élet komplex újraértelmezésével máig érvényes tám-pontokat adott a világ dolgainak folyamatos újragondolásához: „1968 után a Földön élni már nem ugyanazt jelenti, mint előtte. A nagy jelentőségű év több tekintetben is a jelen megértésének kulcsa lehet: legyen szó fiatalságról, zenéről, világpolitikáról, háborúról, médiáról vagy a gazdaságról, sok mindenben járult hozzá világunk jelen-kori képéhez.”¹ A változásokban jelentős szerepet játszottak a diáktüntetések, ame-lyek többek közt arra reagáltak, hogy a második világháború után felnőtt és igen nagy arányban egyetemet végzett nemzedék nem találta helyét, szerepét a hagyományosan kettős osztátú – konzervatív polgári és a szociáldemokrata baloldali pártok által uralt – politikai életben. „A diákmozgalom az elismeréséért, a függetlenségéért küzdött, és saját orientációját kereste. Jelen volt egész Európában és az Egyesült Államokban.”^{2 3}

Az európai és amerikai diáktüntetések egyik közös nevezője volt a háborúellenes-ség, ami az egyre sikerebb függetlenségi gyarmati háborúkra, az évek óta tartó vi-etnámi háborúra, másrészt a hidegháborús szembenállásra, a bipoláris világ megosz-tottságára adott válaszreakciók sorozatát jelentette, amely az 1960-as évek kezdetétől

---

* A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesz-tése az Eszterházy Károly Egyetemen” pályázat támogatásával készült.

1 Frei 2004.

2 Massiah 2008.

3 Aligha véletlen, hogy a sok szempontból legerősebb francia diákmozgalom nemcsak a nagyhatalmak, hanem a magyar külpolitika érdeklődését is felkeltette. Erről ld. Kovács Őrs: Az 1968-as párizsi diák-mozgalom háttere.

megfigyelhető volt a nyugat-európai és az amerikai egyetemi szférában.⁴ Az amerikai polgár- és emberjogi mozgalom kimagasló vezetőjének, Martin Luther Kingnek Memphisben 1968. április 4-én történt meggyilkolása miatt az Egyesült Államokban felerősödtek az afroamerikai emberjogi mozgalmak.⁵ A generációs lázadás részét alkották a beat-nemzedék látványos nagy demonstrációi: ezek nemcsak új, a hagyományos polgári értékekkel szembeforduló életérzést közvetítettek, hanem a harmadik világ kizsákmányolásán, a megtermelt javak igazságtalan elosztásán alapuló jóléti társadalmak fenntarthatóságát megkérdőjelezve, a hagyományos társadalmi renddel való szakítást és kivonulást meghirdető alternatív csoportok jelentkezésével jártak együtt. Ezek a radikális – elsősorban Franciaországban, Németországban, Nagy-Britanniában és Spanyolországban komoly visszhangot kiváltó – diákmegmozdulások egyrészt a középiskolai, egyetemi oktatási hierarchiát és módszereket szembesítették a valóságos képzési igényekkel, másrészt a megszokott és kényelmes politikai váltógazkodás állóvizeit is felkavarták. Ugyanakkor egész sor megoldatlan belpolitikai kérdésben is lépésváltásra kényszerítették a hatalmat.⁶

A kelet-közép-európai társadalmakban szintén érezhető elégedetlenség uralkodott, ugyanis egyre inkább szembetűnővé vált a fejlett tőkés társadalom és a fejletlen szociális rendszerek közti társadalmi igazságtalanság. A kelet-európai államokban egyre nyomasztóbb gondot jelentett a gazdasági lemaradás és versenyképtelenség, és annak közellátást is fenyegető jelei. Ugyanakkor még mindig jelen voltak a sztálinizmus maradványai. Emiatt az értelmiségi, de a szakszervezeti körökben is szaporodtak a formálissá vált, kiüresedett egyenlőség-demagógia miatt tiltakozó fellépések, amelyek egyre gyakrabban a pártállami rendszereket irányító pártvezetés ellen irányultak.

Ebben a kontextusban az 1968-as diáknemzedéknek a kelet-közép-európai kommunista államokban is megvolt a maga szerepe, amely magától értetődően nem teljesen egyezett volt a nyugati diákmozgalmak feladataival. Mindenesetre a nyugati híradások megadták a kellő impulzust a keleti fiatalság számára is a szervezkedésre.⁷ Ezzel együttvéve azonban megállapítható, hogy a keleten uralkodó mozgolódás és lázadás sokkal inkább a közép- és kelet-európai országoktól indult. Csehszlovákia esetében ezeket az első reformimpulzusokat a Kommunista Párt adta.⁸

A Szovjetunió érdekszférájába tartozó kelet-közép-európai államok életében az 1950-es évek második felétől kezdve sorozatosan bekövetkező forradalmi és reformmozgalmak

4 Szalai 2018. 405–414.

5 1968. április 4-én gyilkolták meg Martin Luther King amerikai baptista tiszteletest, a Nobel-békedíjas afroamerikai emberjogi aktivistát, ami az egész amerikai emberi jogi mozgalom megítélését alapjaiban változtatta meg.

6 „A diákmozgalmak az adott helyzetben a politikai és társadalmi harc detonátoraként szolgáltak. A hallgatói mozgalmak intenzív és változatos vitákat folytattak, amelyek nyomán megkérdőjelezték az egyetemi intézményeket és szerepüket a társadalmi fejlődés radikális kritikája terén. 1968 előtt számos esetben a diákmozgalmak szorosan nyomon követték a politikai helyzet alakulását, amire sorozatosan úgy reagáltak, hogy az megrázkódtatta a különböző színezetű hatalmakat.” Massiah 2008.

7 Dénes 2008. 7.

8 Frei 2004. 179 – 180.

Lengyelország, Magyarország után – az 1960. évi új alkotmány elfogadása után – magát immár szocialista köztársaságként meghatározó Csehszlovákiát is elérték az 1960-as években. A nyugattól való gazdasági leszakadás és a sztálinizmus maradványai mellett kezdettől fogva megoldatlan cseh–szlovák viszony kérdése is újra nyilvános viták tárgya lett. 1968-ra a csehszlovákiai gazdasági, politikai, társadalmi helyzet nyílt kérdései elérték azt a szintet, amikor már nem lehetett őket a szőnyeg alá söpörni, s mielőbbi megoldást kellett rájuk találni. A merev központi tervgazdálkodáson alapuló, centralizált és a nemzetközi piacoktól, technológiai fejlesztésektől elzárt, és emiatt egyre kevésbé versenyképes csehszlovákiai gazdaság szaporodó problémái mellett az érzékeny nemzeti-nemzetiségi kérdések is hozzájárultak ahhoz, hogy 1968 januárjában a kommunista párt élén jelentős személyi változásokra, az állami vezetést is érintő cserékre került sor.

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának (CSKP KB) 1968. január 5-i ülésén határozatot fogadtak el a párt és a közélet demokratizálásáról, a szólás- és sajtószabadsághoz való jogok kiterjesztéséről, valamint a párt akcióprogramjának és az új nemzetiségi politika alapelveinek kidolgozásáról. Egyszersmind elhatározták, hogy különválasztják a pártvezetői és államfői tisztséget. Ekkorra született meg a döntés, hogy a szovjet pártvezetés támogatásával a szlovák Alexander Dubčeket, a Szlovák Kommunista Párt korábbi főtitkárát választják a csehszlovák pártfőtitkárrá. A CSKP KB 1968. január 3–5. között tartott ülésén a reformerek elérték az 1953 óta pártfőtitkárként vezető szerepet betöltő Antonín Novotný leváltását, így Alexander Dubček megválasztása előtt az utolsó akadályok is elhárultak.⁹

Az ifjúsági klubmozgalom szerepe az 1960-as években

A fél évszázaddal ezelőtti csehszlovákiai pártállam keretei közt lezajlott demokratikus fordulatban kezdettől fontos szerepet játszott a nemzeti-nemzetiségi kérdés és az annak rendezéséért folytatott politikai küzdelem. Fontos sajátossága ennek a rövid ideig tartó nemzetiségpolitikai reformfolyamatnak, hogy a cseh–szlovák viszony államjogi rendezését célzó politika szándék abszolút elsőbbsége mellett a többi nemzetiség, így a szlovákiai és a csekély létszámú csehországi magyarság kérdése, együtt a lengyel, ruszin, ukrán és a csekély számú maradék német kisebbségi kérdésekkel együtt részévé vált az 1968-as változások nyomán radikális rendezés után kiáltó közügyeknek.

A csehszlovákiai magyarság legjelentősebb társadalmi-politikai tényezőjének ebben az időszakban a Csemadok volt tekinthető. A szervezet eredendően kulturális egyesületként jött létre, azonban nem álltak távol tőle a nemzetiségi érdekvédelmi törekvések sem. Bár a szervezet párt által kijelölt vezetőitől távont állt a nemzetiségi kérdés vállalása, a magyar lakosság a Csemadokot mégis megalakulásától fogva hajlamos

---

9 Szigeti 2003. 37–73.

volt egyfajta magyar érdekképviselői szervnek tekinteni.¹⁰ Míg korábban az ilyen jellegű törekvéseket az állampárt elfojtotta, az 1960-as évek második felének szabadabb politikai légkörében a kommunista párt már inkább arra törekedett, hogy a Csemadokot partnerként kezelje, és biztosítsa részvételét a demokratizálódási folyamatban, leginkább a nemzetiségek jogállásáért folytatott küzdelemben.¹¹

Az 1960-as évek folyamán azonban nem csak a Csemadok kezdett aktivizálódni a magyar nemzetiség érdekeivel kapcsolatban, hanem a lokális magyar ifjúsági csoportok, kulturális szervezetek is egyre aktívabb tevékenységet folytattak. Sok helyen alakultak ebben az időszakban ifjúsági művészeti csoportok, kulturális klubok, helyi szervezetek, és próbáltak bekapcsolódni a közéletbe. Az első ilyen generációs magyar szervezetek megalakulására már az 1950-es években sor került, amikor fiatal magyar egyetemisták létrehozták Pozsonyban az Ifjú Szívek táncegyüttest.

A magyar fél részéről meglehetősen korán, már 1961–1962-ben volt egy kezdeményezés, melynek úttörő jellegére csak később derült fény. A pozsonyi Színművészeti Főiskola hallgatói, Beke Sándor és Vavreczky Géza¹² *Korunk és költészetünk* címmel elkészítettek és színpadra állítottak egy szlovákiai magyar költők műveiből készült összeállítást.¹³ Az előadás dramaturgiája a megfelelően választott zenei aláfestéssel a magyar táj és szerelem dicséretére épült, a lázadó fiatalok gondolatai egy közös életérzést fejeztek ki, amely szakított a merev mozgalmi ideológiával, és az életet a maga valóságában tükrözte. Ez az előadás szolgált mintául a későbbi szlovákiai magyar irodalmi színpadi mozgalmaknak, melyek csak ezután kezdtek kibontakozni.

A Csehszlovákiai Ifjúsági Szövetség, azaz a CSISZ-en belül már 1962–1963-tól megindult egy lassú változás, kialakult egy mozgalom, amely nem fogalmazott meg politikai célkitűzéseket, mindössze munkáját akarta színesebbé, ideológiamentesebbé tenni. Ennek hatására a CSISZ szervezetek országszerte klubok szervezésébe kezdtek. Így tömörültek egy szervezetbe a pozsonyi magyar főiskolások is, akiknek, mivel több karon tanultak és kollégiumban laktak, nem volt más lehetőségük, mint megalapítani egy pozsonyi magyar egyetemi klubot. Az első kísérlet erre 1964-ben történt, egy pincehelyiségben, ahol 80 pozsonyi magyar egyetemista megalapította a József Attila Ifjúsági Klubot, azaz a JAIK-ot. A későbbiekben a JAIK összejöveteleire a Csemadok pozsonyi székházának nagytermében került sor, majd a Csemadok pozsonyi óvárosi alapszervezete integrálta a klubot. Ezzel megtörtént legalizálása, melyről Juraj Marušiak is írt: „A hatvanas évek liberálisabb légköre lehetővé tette, hogy olyan szervezetek, amelyeket a hatalom szervei hivatalosan nem engedélyeztek, utólag is hivatalosan legalizálhassák tevékenységüket. Ilyen volt például a József Attila Ifjúsági Klub, amely ugyan létrejött idején (1964) nem volt önálló szervezetként engedélyezve, utólag azonban a Csemadok legalizálta a tevékenységét.”¹⁴

10 Varga Sándor 2004. 405–411.

11 Popély 2008. 262–267.

12 Később Galán Géza.

13 Varga 2009/3. 13.

14 Marušiak 2003. 223.

Ezt követően az 1960-as évek második felében több szlovákiai magyar ifjúsági klub is alakult. Ilyen volt 1965-ben a komáromi Petőfi Ifjúsági Klub, a nyitrai Juhász Gyula Ifjúsági Klub, a kassai Új Nemzedék Ifjúsági Klub, a csatai Csillag Ifjúsági Klub, majd 1966-ban a Csallóközi Ifjúsági Klub Dunaszerdahelyen, a Korunk Ifjúsági Klub Lőnsoncon, az Erdélyi János Ifjúsági Klub Nagykaposon, a Vörösmarty Klub Vágsellyén, a Tompa Mihály Ifjúsági Klub Rimaszombaton, a Kazinczy Ferenc Diákkör Brünnben, Léván a Lévai Ifjúsági Klub, majd 1967-ben a Kassák Lajos Ifjúsági Klub Érsekújváron.

Külön ki kell emelni a prágai magyar főiskolások klubját, az Ady Endre Diákkört (AED). Ez ugyanis már 1957-ben megalakult. A Csehszlovákia-ban tanuló diákok családjuktól távol igyekeztek megteremteni az alkalmat a rendszeres magyar nyelvű összejövetelekre, a társasági életre. A nemzetiségi alapon működő diákközösség az adott keretek közt részben a családi közösség érzetét volt hivatott pótolni. A későbbiekben a pozsonyi JAIK-kal együtt a csehszlovákiai magyar klubmozgalom egyik fő tényezőjévé vált.

Fontos előrelépést jelentett, hogy 1965-ben hat magyar ifjúsági klub a Népművelési Intézet nemzetiségi osztályának támogatásával létrehozta a Magyar Ifjúsági Klubok Tanácsadó Testületét, és megrendezték az I. Nyári Ifjúsági Találkozót, a NYIT-et.¹⁵ Ezt a találkozót a következő években rendszeresen megszervezték, mégpedig a dél-szlovákiai magyarok lakta járásokban kiválasztott helyszíneken.

1965-ben a Népművelési Intézet magyar osztályának támogatásával a *Népművelés* című havilap mellékleteként *Így élünk mi*. Tájékoztató a magyar ifjúsági klubok életéről, majd *Hang* címmel és *A magyar ifjúsági klubok* alcímmel megjelenhetett a magyar klubok fóruma. Ez 12 hónapon keresztül működhetett, majd 1966 decemberében megszüntették a *Hang* kiadását, és megvonták azt az anyagi támogatást is, melyet a klubok a klubvezetők rendszeres találkozói-ra használtak fel.

Az AED 1967 novemberében ünnepelte tíz éves fennállásának évfordulóját. Addigra a mozgalom újra felélénkült, és Prágában tartották meg a csehszlovákiai magyar ifjúsági klubok képviselőinek találkozóját. Ezen a rendezvényen megalapították a szlovákiai magyar ifjúsági klubok Módszertani Csoportját, amelynek célja a klubok közti kapcsolattartás biztosítása volt.¹⁶

A magyar fiatalok 1968-as szerepvállalása

Az 1960-as évek második felében egyre több magyar képviselő került be a CSISZ, azaz a Csehszlovákiai Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságába. A CSISZ SZKB, azaz a hivatalos szervezet Szlovákiai Központi Bizottságának 1968. március 22–23-án tar-

15 A pozsonyi József Attila Ifjúsági Klub, a nyitrai Juhász Gyula Ifjúsági Klub, a kassai Új Nemzedék Ifjúsági Klub, a komáromi Petőfi Ifjúsági Klub és a csatai Csillag Ifjúsági Klub.

16 Duray 1968. 2.

tott rendkívüli plenáris ülésén már felmerült a szervezet átszervezése. A fiatalok nagy része a szervezet megreformálását vagy felosztatását követelte. A tagok szükségesnek tartották, hogy egy olyan szervezet jöjjön létre, amely a különböző ifjúsági rétegszervezetek parlamentjeként működhet. Elképzeléseik szerint ezeket a rétegszervezeteket összekapcsolhatta volna az ideológia, a kommunista párt programja, valamint a szlovákiai ifjúság országos érdeke.

Javaslatot tettek tehát az ifjúsági szövetség szervezeti felépítésének módosítására, és azt a Központi Bizottság elé terjesztették. A javaslat lényege az volt, hogy külön-külön önálló szervezete legyen a dolgozó fiataloknak, a főiskolásoknak, a középiskolásoknak, a nemzetiségekhez tartozó ifjúságnak, valamint a katonaságnál szolgálatot teljesítő évfolyamoknak. Ezt a szakmák és rétegek szerinti szervezkedést próbálták felhasználni a magyar ifjúsági klubmozgalom vezetői, akik úgy látták, hogy időszerű és szükséges lett volna megalakítani a csehszlovákiai magyar fiatalok önálló szövetségét. Ez a szervezet a többi rétegszervezettel egyenrangú tagként képviselte volna a cseh–szlovákiai magyar fiatalok érdekeit. Elképzeléseik szerint a nemzetiségen alapuló önállóság egyáltalán nem jelentette volna a csehszlovákiai ifjúsági mozgalmától való elszakadást.¹⁷ A CSISZ SZKB magyar tagjai, valamint a JAIK közti egyeztetések után megalakult a magyar fiatalok értekezletét előkészítő bizottság, amely *Tervjavaslat az önálló Magyar Ifjúsági Szövetség megalapítására* címmel fogalmazta meg javaslatait.¹⁸

A bizottság 1968. április 6-ra tűzte ki a magyar fiatalok Pozsonyban tartandó értekezletét, melyen közel 150 fiatal vett részt. Csikmák Imre az értekezlet vitaindítójaként foglalta össze gondolatait: „...megállapíthatjuk, hogy a CSISZ eddigi szervezeti felépítése nem biztosított elég teret a csehszlovákiai magyar fiataloknak ahhoz, hogy a szervezetet teljes egészében magukénak vallják. Nem vették tekintetbe az ifjúság nemzeti és nemzetiségi érdekeit. Ezzel és csakis ezzel magyarázható, hogy a magyar fiatalok arányszáma alacsony az ifjúsági szövetségben.”¹⁹ Az összejövetelen éles vita alakult ki arról, deklarálja-e az értekezlet az önálló magyar ifjúsági szervezet megalakításának szándékát, vagy igazodjon a CSISZ SZKB javaslatához a rétegszervezetek létrehozásáról.

Duray Miklós az értekezletről írt visszaemlékezésében elmondta, hogy 1968. április 6-án Pozsonyban a magyar fiatalok megalakították a Magyar Ifjúság Központi Tanácsát, melynek tagjai közt szerepelt rajta kívül Grendel Lajos és Duka Zólyomi Árpád is. Ezen az I. Országos Konferencián visszaemlékezése alapján megpróbálták hatást gyakorolni a magyar kisebbségi társadalom demokratizálására és megtisztulására. Duray programbeszédében kísérletet tett a magyar kisebbség társadalmi pozíciójának elemzésére. A változás lehetőségét a magyar kulturális szervezetek tisztségviselőinek mielőbbi kicserélésében határozta meg.²⁰ Beszédében erősen bírálta a Csemadokot. Ugyanakkor belátta, hogy rendezni kell a Cse-

17 Csikmák 1968. 4.

18 Új Ifjúság 1968. 1., 3.

19 Csikmák 1968. 1., 11.

20 Zsebők - Keresztes - Klenner – Papp – Nemcova 2005. 39–50.

madok és a valószínűleg egyre erősödő klubmozgalom között a hivatalos viszonyt.²¹ A frissen megválasztott Magyar Ifjúság Központi Tanácsa, a MIKT az ülésen feladatult kapta, hogy 1968. május 15-éig dolgozza ki az alakuló szervezet programját és szabályait, valamint bocsássa azt a nyilvánosság elé. Ezen kívül június 30-áig össze kellett hívnia a járási szervek küldötteinek országos konferenciáját, mely majd „megalakítja a Csehszlovákiában élő magyar ifjúság önálló érdekvédelmi szervezetét.”²²

Az április 6-i ülést követően megkezdődött az önálló ifjúsági szervezet létrehozását célzó munka. A konkrét feladatokat a Szervező Bizottság végezte a Magyar Ifjúság Központi Tanácsa nevében.²³ A bizottság közbenjárásával elérte, hogy a CSISZ SZKB támogassa a MIKT fizetett apparátusának létrehozását. Bár eredetileg három személlyel számoltak, végül egyetlen egy fizetett munkatárs béérének biztosítását sikerült elérni. 1968 májusától Galán Géza, a komáromi Magyar Területi Színház színésze a MIKT alkalmazottjává vált. A tanács székhelyét az Új Ifjúság című hetilap pozsonyi szerkesztőségében hozták létre, ami azt jelentette, hogy az egyszemélyes tanácsi apparátus a lap szerkesztőségében dolgozott. 1968 tavaszán sorra jöttek létre a magyar ifjúsági klubok, ezekről az eseményekről az Új Ifjúság rendszeresen tájékoztatott. A MIKT tagjai a sajtón keresztül segítették a fiatalokat, hogy létrehozassák saját járási szervezeteiket. Szőke József három részben közölt írásában hívta fel a figyelmet a magyar ifjúsági klubok szükségességére,²⁴ Varga Sándor pedig elméleti és gyakorlati tanácsokat adott, hogy a falusi fiatalok is létrehozassák saját ifjúsági klubjaikat.²⁵ Mindezek után aligha tekinthető véletlennek, hogy a szlovákiai magyar ifjúság képviselői egyhangúlag kiálltak a Csemadok 1968. március 12-én elfogadott nemzetiségpolitikai állásfoglalása mellett.²⁶

A Csemadok KB elnökségének március 1-jei döntése alapján 1968. március 12-én ülésezett a szervezet központi bizottsága. Lőrincz Gyula elnök vitára bocsátotta a Csemadok főtitkára, Szabó Rezső szövegezésében készült állásfoglalást. Ez a dokumentum tartalmazta a Csemadok Központi Bizottságának állásfoglalását a Csehszlovákia Kommunista Pártja és Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának januári határozatának és a párt készülő új akcióprogramjának nemzetiségpolitikai irányelveihez. A csehszlovákiai nemzetiségi kérdés megoldásának legfőbb problémáit és teendőit rögzítő Csemadok-javaslatot ezen a március 12-i ülésen fogadták el, s azt követően a CSKP és az SZIKP vezetése, valamint a Szlovák Nemzeti Tanács elé terjesztették. A közvélemény számára pedig az Új Szó című pozsonyi magyar napilap 1968. március 15-i számában tették elérhetővé, ezzel nyilvános vitára bocsátva a javaslatot. Ez a márciusi tervezet

21 Duray 1983.

22 Új Ifjúság 1968. 1.

23 MIKT Szervező Bizottsága: Beke Sándor, Csikmák Imre, Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Galán Géza, György István, Mácza Mihály, Németh István, Pásztor Árpád, Szőke József, Varga Sándor. A bizottság teljes névsorát az Új Ifjúság 1968. 19. száma közli.

24 Szőke 1968.

25 Varga 1968. 1.

26 Erről ld. Varga 2009/3.

a pártban zajló és az egész társadalomra kisugárzó demokratizálódási folyamat szerves részének tekintette a cseh–szlovák és általában a nemzetiségi kérdés megoldását célzó föderatív törekvéseket.²⁷ Legfontosabb részét a javaslatnak abban jelölhetjük meg, hogy a nemzetiségek helyzetének rendezését az öngazgatás és a kollektív kisebbségi jogok alapján szorgalmazta, ami teljes szakítást jelentett volna a csehszlovák pártállami nemzetiségpolitika korábbi gyakorlatával.²⁸

A dokumentum ezzel együtt egyfajta ötvözte volt a CSKP reformpolitikájára jellemző óvatosságnak és a fokozatos demokratikus átalakítással biztosított kommunista vezető szerep elfogadásának. Ezért támogatásáról biztosította a demokratizálódási folyamatot, de megnyugvással állapította meg, hogy ebben a demokratizálódási folyamatban erőteljesen érvényesül a párt vezető szerepe.²⁹ Leszögezte, hogy csak a nemzetek és nemzetiségek teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúsága lehet a köztársaság egységének és erejének szilárd alapja, éppen ezért támogatta az ország föderatív átszervezését. Mindez jól jelzi, hogy a Csemadok-vezetők kezdettől fogva tisztában voltak azzal, hogy a cseh–szlovák viszony megkerülhetetlen rendezése biztosíthatja számukra a többi nemzetiségi kérdés megoldásához szükséges mozgásteret.³⁰

A Csemadok-vezetés ennek megfelelően kiemelten fontosnak tartotta az arányos nemzetiségi részvétel biztosítását a képvisleti (az országos parlamenti, illetve a kerületi, járási és települési nemzeti bizottságok), illetve a végrehajtó testületek (kormány, szlovák megbízotti testület stb.) szintjén. Hasonlóképpen elengedhetetlennek tartotta a kisebbségi jogok alkotmányos törvényben való szabályozását, a nemzetiségek arányos jelenlétét a választott és a végrehajtó szervezetekben.³¹

Mindezek mellett a nemzetiségek képviselőiből álló nemzetiségi szervek létrehozását szorgalmazta.³² További fontos követelésnek számított még az 1960. évi köz-

27 Szarka 1985. 136–137.

28 „Hazánkban nemzetek és nemzetiségek élnek. A nemzetiségi kérdés megoldása nem jelentheti csak a nemzetek egymáshoz való viszonyának megoldását, hanem a teljes egyenjogúság szellemében kell megoldani a nemzetiségek kérdését is.”

29 „Az, hogy e folyamat élén Csehszlovákia Kommunista Pártja áll és integrálja a közös érdekeket, biztosíték arra, hogy sem túlkapásokra, sem formális vagy félmegoldásokra nem kerül sor. Csak a tényleges és teljes politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúság lehet köztársaságunk egységének és erejének szilárd alapja.”

30 „a Csemadok Központi Bizottságának az a véleménye, hogy az egyetlen valóban méltó megoldás az ország föderatív alapokon történő átrendezése, s ennek megfelelően rendezni a csehszlovákiai magyar és a többi nemzetiség államjogi helyzetét az öngazgatás elvei alapján.”

31 „Javasoljuk a nemzetiségeknek a közügyekben való aktívabb részvétele érdekében: — hogy a Szlovák Nemzeti Tanács minden bizottságába a képviselőkön kívül a nemzetiségek tagjai (szakemberek) mint bizottsági tagok is bekerüljenek;

— hogy a nemzetiségek tagjai az adott területen arányszámuknak megfelelően legyenek képviselve a központi, kerületi, járási és helyi választott és végrehajtó szervezetben;

— nagy gondot fordítani — az arányszám szem előtt tartása mellett — a választott szervezetbe javasolt képviselők kiválasztására is, hogy felkészülten s aktívan képviseljék minden szinten a nemzetiségek érdekeit;”

32 „Javasoljuk a törvényhozó és végrehajtó szervek felépítésének megfelelően ezek szerves részeként a következő szervek és intézmények létrehozását: — a Szlovák Nemzeti Tanácsban az SZNT nemzetiségi képviselőiből, valamint szakemberekből, mint bizottsági tagokból megalakítani a Szlovák Nemzeti Ta-

igazgatási elrendezés³³ kiigazítása, és a nemzetiségek szempontjából egységes járások létrehozása.³⁴ Kiállt a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztése mellett,³⁵ és szorgalmazta a nemzetiségi tudományos és kulturális intézmények létrehozását is.³⁶ Azt kívánta, hogy az 1945 utáni magyarellenes jogszabályokat, a beneši dekrétumokat és a Szlovák Nemzeti Tanács, illetve a szlovák megbízotti testület rendeleteit vizsgálják felül, és töröljék el a diszkriminatív rendelkezéseket.³⁷

A csehszlovákiai magyar ifjúsági és kulturális klubok a tavaszi hónapok folyamán sorra hozták nyilvánosságra a Csemadok állásfoglalás támogatásáról szóló nyilatkozataikat. A JAIK rezolúciója a klubban tömörült fiatal értelmiségiek és dolgozó fiatalok nevében például leszögezte, hogy „megvitattuk a Csemadok KB állásfoglalását a CSKP KB és SZLK KB januári határozatához és azt teljes egészében támogatjuk. Aktívan segíteni kívánjuk a hazánkban végbemenő demokratizálódási folyamatot, de ez a folyamat csak akkor lesz teljes érvényű számunkra is, ha maradéktalanul és a lehető legrövidebb időn belül rendeződik a nemzetiségi kérdés a Csemadok KB javaslatai alapján.”³⁸ A JAIK után a prágai AED állásfoglalása is megszületett, s az előzővel ellentétben sokkal részletesebben reagált az eseményekre. Ráadásul bírálatát fejezte ki a Csemadokkal szemben, amiért az az állásfoglalás elfogadása előtt „nem igyekezett kapcsolatot teremteni az ifjúsággal”. Mindemellett leszögezte: „Szívvel-lélekkel köszöntjük és támogatjuk a megindult demokratizálódási folyamatot, mint olyan vívmányt, mely hazánk minden olyan polgárára nézve egyaránt üdvös. E folyamat megőrzését és továbbfejlesztését szükségesnek tartjuk. Elutasítjuk mindazokat a nézeteket – bárhonnan jöjjenek is! – melyek a nálunk lejátszódó eseményeket bizalmatlansággal, sőt egyenesen gyanakvással szemlélik.”³⁹

1968. július 11–22. közt került sor a IV. Nyári Ifjúsági Találkozóra, amelyet abban az évben a Komáromhoz közeli Keszegfalván rendeztek, mintegy 200 magyar fiatal

---

nács Nemzetiségi Bizottságát; a Megbízottak Testületének keretében pedig létrehozni a Szlovák Nemzeti Tanács Nemzetiségi Megbízotti Hivatalát (Poverenictvo);

— a Nemzetgyűlésben a Nemzetgyűlés képviselőiből megalakítani a Nemzetgyűlés Nemzetiségi Bizottságát; a kormány mellett pedig nemzetiségi titkárságot létesíteni államtitkárral az élén;

— hasonlóképpen a kerületi nemzeti bizottságokban a kerületi nemzeti bizottságok nemzetiségi képviselőiből, valamint szakemberekből, mint bizottsági tagokból nemzetiségi bizottságokat alakítani; a kerületi nemzeti bizottságok mellett pedig nemzetiségi osztályt létesíteni;”

33 1960. január 13–14-i ülésén a CSKP KB arra hivatkozva, hogy a közigazgatási elrendezés már elavult, határozatot hozott az ország közigazgatási átszervezéséről, aminek eredményeként a korábbi 20 kerületet 10-re, 270 járást pedig 108-ra vonja össze. Szlovákiában 3 kerület és 33 járás jött létre, melynek következményeként a magyar lakosságú járásokat a tőlük északra fekvő szlovák járásokkal egyesítik.

34 Azzal indokolta, hogy: „A gyakorlat azt bizonyítja, hogy azok a járások, melyek túlnyomólag egynemzetiségűek, a politikai és gazdasági élet területén is jobban fejlődnek és eredményesebben működnek.”

35 „Csak az anyanyelven folytatott oktató-nevelőmunkával lehet biztosítani az egyén sokoldalú, harmonikus fejlődését, a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus elmélyítését.”

36 „A nemzetiségek létének legsajátosabb kifejezője: saját kultúrájuk.”

37 FKI. Csemadok irattára. KB. IV. 5.

38 Új Ifjúság 1969.2.

39 Új Ifjúság 1968. 7.

részvételével. A táborozáson jelen lévő ifjúsági klubok tagjai több napon át vitatták a megalakulóban lévő Magyar Ifjúsági Szövetség, azaz a MISZ alapidokumentumait. Ezzel a MIKT teljesítette az áprilisban kitűzött feladatát, és országos vitára bocsátotta a MISZ alapidokumentumát. A három részből – a MISZ eszmei alapja és politikai célkitűzései, a MISZ programja, a MISZ alapszabályzata – álló programtervezetet végül kisebb javításokkal jóváhagyták.⁴⁰ A teljes dokumentumot az Új Ifjúság közölte az 1968. évi 33. számában.⁴¹

A MIKT Szervező Bizottsága még júniusban elhatározta, hogy nyilvántartásba veszi a klubmozgalomból verbuválódó MISZ-tagságot, s ennek céljából tagsági igazolványokat állított ki. Eredetileg azonnal a MISZ igazolványok kiállítását tervezték, ami azonban hivatalosan nem történhetett meg, ugyanis a szervezet megalapítását még nem engedélyezték. Így a tagsági igazolványok kiosztása személyes kapcsolatok és levelezések útján történt. Felhívás a tagsági igazolványok rendszeresítéséről, a MISZ tagságának toborzásáról még az Új Ifjúságban sem jelent meg, ami jól jelzi a szövetség bejegyzésével szembeni fenntartások visszatartó erejét.

Az ország 1968. augusztus 21-i megszállását követően láthatóan visszaszorultak a magyar ifjúsági szövetség szervezésének eseményei. A Pravda című országos szlovák pártnaplának a Varsói Szerződés öt tagállamának katonai akcióját követően megjelent rendkívüli számában a MIKT Szervező Bizottsága is kinyilvánította tiltakozását a katonai megszállás ellen.⁴² A Bizottság a klubmozgalomba bekapcsolódott magyar fiatalokat új, az aktuális helyzethez igazodó útmutatással látta el.⁴³

A Szervező Bizottság arra az elhatározásra jutott, hogy a MISZ-t úgy kell tovább szervezni, mintha a megszállás meg sem történt volna. Úgy vélték, a szervezet alapidokumentumai sem igényelnek változtatást, ugyanis azok az esetleges visszarendeződés körülményei közt is vállalhatók. Október 12-re tűzték ki a fiatalok II. országos értekezletének dátumát, mely egyben a MISZ alakuló közgyűlése is lett volna. Előtte a magyarok által lakott dél-szlovákiai járási tanácsoknak is meg kellett tartaniuk értekezletüket, ahol megválaszthatták az országos értekezleten résztvevő járási küldötteket. Az értekezlet összehívására azonban mégsem került sor, melynek oka az abban az időszakban zajló nemzetiségi alkotmánytörvénynek a csehszlovák nemzetgyűlés elé terjesztése volt, ugyanis az új alkotmánytörvénynek az akkori várakozások szerint elvben tartalmaznia kellett volna a nemzetiségek egyesülési jogát, mely alapján a MISZ létrehozása ennek a nemzetiségi törvénynek az alapján is megtörténhetett volna.

Az 1968. október 28-án elfogadott 144. számú nemzetiségi alkotmánytörvény azonban csalódást okozott többek közt a fiatalság számára is.⁴⁴ A várakozásokkal ellentétben a törvény szövegéből kikerültek mindazok a törvénytervezetben még szereplő rendelkezések, melyek szélesebb körű önrendelkezési jogokat biztosítottak a nemzetiségek szá-

40 Varga 2009. 21.

41 Új Ifjúság 1968. 3.

42 Pravda 1968.

43 Új Ifjúság 1968. 2.

44 Új Szó 1968.1.

mára. Így tehát nem valósult meg az az elképzelés sem, miszerint az új törvény megkönnyíthette volna az önálló országos magyar ifjúsági szövetség, a MISZ létrejöttét.

Ezt követően diszkrét titoktartás mellett – még az Új Ifjúság hasábjain sem hozták nyilvánosságra – szervezkedésbe kezdtek, és 1968. december 7-ére összehívták a magyar fiatalok képviselőinek II. országos értekezletét. A titoktartás ellenére a hivatalos szervek tudomást szereztek a MIKT céljáról, és vezetőit az SZLKP pozsonyi székházába idézték. A beszélgetésen Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Varga Sándor és Kele Lajos vett részt. A párt tárgyaló képviselője tájékoztatást kért az értekezlet céljairól, és megpróbálta a Szervező Bizottság tagjait lebeszélni a MISZ kikiáltásáról, azonban nem lépett fel fenyegetően, inkább mint aki munkáját végezte, azt sem meggyőződéssel – tudhatjuk meg Varga Sándor visszaemlékezéséből.⁴⁵

Végül 1968. december 7-én a Csemadok pozsonyi központjának üléstermében az országossá szélesedett klubmozgalom 133 regisztrált klubjának megválasztott küldöttei megalakulttá nyilvánították a Magyar Ifjúsági Szövetséget. Ezen a konferencián véglegesítették és hagyták jóvá programját és alapszabályát, megválasztották elnökségét. A MISZ elnöke Varga Sándor lett, alelnökévé pedig Duka Zólyomi Árpádot választották. Annak ellenére, hogy a szlovák ifjúsági szervezet vezetői korábban többször is ki nyilvánították, hogy nem támogatnak egy nemzetiségi alapon létrejövő szervezetet, a magyar fiatalok továbbra is a Szlovák Ifjúsági Szövetségbe, azaz a SZISZ-be belépve önálló, ám egyenrangú tagként tervezték működésüket.⁴⁶

Egy héttel a szervezet megalakulása után ülésezett a Csemadok Központi Bizottsága, ahol az elnöki beszámolóban a következők hangzottak el az újonnan alakult MISZ-ről: „December 7-én megalakult a Magyar Ifjúsági Szövetség. Annak ellenére, hogy a CSISZ Szlovákiai Központi Bizottsága ezt nem hajlandó elismerni, számunkra pozitívum és gyarapodás. Támogattuk és támogatjuk a magyar ifjúság szervezetét és annak munkáját. Véleményünk ma is az, mint tavasszal volt: egy ilyen szervezet szükséges és megokolt. Megalakulása közéletünk erősödésének, demokratikus szellemének a jele. Egyéni véleményem, de úgy hiszem sokunk meggyőződése, hogy a nemzetek és nemzetiségek egységét ma már a magasabb szervezeti formákban kell kifejezésre juttatnunk.”⁴⁷

A kezdeti derűlátás ellenére azonban 1969 elején már világossá vált a Csemadok és az ifjúság vezetői számára, hogy az októberben a föderalizációról elfogadott alkotmánytörvény értelmében az immár önálló kormánnyal rendelkező szlovák politikai elit célja az önálló magyar ifjúsági szervezet felszámolása. A kormány összeállításáról folyó tárgyalások folyamán eldőlt, hogy Dobos László, a Csemadok elnöke miniszteri tálcát kapott. Ezt a pozíciót azonban politikai elvárásokhoz kötötték. Varga Sándor visszaemlékezésében beszámolt arról, miszerint Dobos László arra kérte őt, ne erőltessék a MISZ működését, ugyanis ezt feltételként szabták ahhoz, hogy a szlovákiai magyarság bizonyos pozíciókat kaphasson az alakulóban lévő kormányban. Dobos ezt

45 Varga 2009. 24.

46 Új Ifjúság 1968. 2.

47 Új Szó 1968. 1–2.

a kompromisszumot elfogadta, és arra kérte Vargát, hogy ez maradjon titokban. Varga Sándor azonban úgy határozott, hogy nem hajlandó leépíteni a szervezetet, melynek létrehozásán fáradozott, így inkább lemondott elnöki pozíciójáról.⁴⁸

Az alakuló szervezet még 1968 augusztusában jóváhagyás céljából megküldte programját a prágai belügyminisztériumba, ahonnan októberben azt a választ kapták, hogy továbbították a kérvényt az illetékes szlovák szerveknek.⁴⁹ A Szlovák Szocialista Köztársaság Belügyminisztériumának polgári ügyekért felelős részlege 1969. március 20-ra meghívta a MISZ képviselőit, és ismertette velük elutasító véleményüket. Ennek ellenére a MISZ további tárgyalásokat helyezett kilátásba a Szlovák Nemzeti Front elnökségével.⁵⁰ A legközelebbi találkozóra 1969. május 26-án került sor, mikor a MISZ képviselői megkapták a minisztériumi végzést, melyben arra hivatkozva, hogy az ifjúság nemzetiség szerinti differenciálódása ellenkezik a fiatalság és az egész társadalom érdekeivel elutasították a szervezet hivatalos bejegyzését.⁵¹ Ezzel a csehszlovákiai magyar ifjúság törekvései megpecsételődtek, és a Magyar Ifjúsági Szövetség korábbi kikiáltása ellenére sem kapott önálló helyet a Szlovák Ifjúsági Szövetség, illetve a hamarosan elkezdődött Husák-korszak új országos ifjúsági szervezetének, a Szocialista Ifjúsági Szövetségnek a keretein belül.

A tanulmányban előforduló rövidítések listája:

AED – Ady Endre Diákkör

Csemadok – Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége

CSISZ – Csehszlovák Ifjúsági Szövetség

CSISZ SZKB – Csehszlovák Ifjúsági Szövetség Szlovákiai Központi Bizottsága

CSKP KB – Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága

JAİK – József Attila Ifjúsági Klub

MIKT – Magyar Ifjúság Központi Tanácsa

MISZ – Magyar Ifjúsági Szövetség

SZLKP KB – Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága

SZISZ – Szlovák Ifjúsági Szövetség

⁴⁸ Varga 2009. 30.

⁴⁹ Új Ifjúság 1968. 2.

⁵⁰ Új Ifjúság 1969. 1.

⁵¹ Új Ifjúság 1969. 2.

Felhasznált források

Levéltári források

Fórum Kisebbségkutató Intézet (FKI). Csemadok irattára. KB. IV. 5.

Folyóiratcikkek:

Pravda. 1968. 12. 27.

Duray Miklós 1968: A klubmozgalom fejlődési szakaszai. Új Ifjúság. 1968. 12. 27. 2.

Csikmák Imre 1968: Gondolatok a csehszlovákiai magyar fiatalok értekezletén elmondott beszámolóból. Új Ifjúság 1968. 04. 09. 1., 11.

Csikmák Imre 1968: Legyen magyar ifjúsági szervezet? Új Szó. 1968. 03. 27. 4.

Szőke József 1968: Miért akarunk önálló szervezetet. Új Ifjúság. 1968. 05. 14., 1968. 05. 21., 1968. 05. 28.

Varga Sándor 1968: Itt a cselekvés ideje. Új ifjúság. 1968. 05. 28. 1.

A magyar ifjúság központi tanácsának névsora. Új Ifjúság. 1968.05.07. 1.

Az Ady Endre diákkör állásfoglalása. Új Ifjúság. 1968. 04. 17. 7.

Az alábbi dokumentumok 1968. augusztus 5-én útrakeltek a belügyminisztérium felé. Új Ifjúság. 1968.08.12. 3.

A klubmozgalom fejlődési szakaszai. Új Ifjúság. 1968. 12. 27. 2.

A MISZ-ről a belügyminisztériumban. Új Ifjúság. 1968. 10. 15. 2.

Tárgyalás a belügyminisztériumban. Új Ifjúság. 1969. 03. 25. 1.

Végzés. A belügyminiszter válaszolt. Új Ifjúság, 1969. 06. 03. 2.

Új ifjúság. 1968. 14. szám. 1., 3.

Új Ifjúság. 1968. 14. szám. 1.

Új Ifjúság. 1968. 13. szám. 2.

Új Ifjúság. 1968. 35. szám. 2.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság nemzetiségeinek helyzetét szabályozó 1968. október 27-i alkotmánytörvény. Új Szó. 1968. 11. 07. 1.

Legyünk alkotói a politikai és társadalmi életnek. Új Szó. 1968. 12. 16. 1–2.

Hivatkozott szakirodalom

Dénes Iván Zoltán 2008: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben. 2000. Irodalmi és társadalmi havi lap. 8. évf. 7. (Letöltve: 2019. 03. 30.)

Duray Miklós 1983: Kutyaszorítóban I. Püski-Corvin. New York. <http://duray.sk/1983/08/kutyaszorito-a-teljes-koenyv/7/> (Letöltve: 2019. 03. 31.)

Frei, Norbert 2004: Diáklázadások és globális tiltakozás. Budapest.

- Marušiak, Juraj 2003: Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie. In: Slovensko a režim normalizácie. Prešov, Ústav politických vied SAV-Vydavateľstvo Michala Vaška. s. a. 223.
- Massiah, Gustav 2008: 1968 májusa a nagyvilágban. Eszmélet (20.) 80.sz. 151. http://www.eszmelet.hu/gustave_massiah-1968-majusa-a-nagyvilagban/ (Letölve: 2019. 03. 30.)
- Popély Árpád 2006: A (cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1945-1992. Somorja.
- Popély Árpád 2008: A csehszlovák kisebbségpolitika, a magyar közösség újjászerveződése. A Csemadok szerepvállalása. Az 1968-69-es reformfolyamat és a Husák-korszak. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest. 262–267.
- Szalai Erzsébet 2018: A Janus-arcú 1968. Educatio (27.) 3. 405–414.
- Szarka László 1985: Cseh és szlovák szerzők a csehszlovákiai nemzeti kisebbségek helyzetéről 1968-1983. Világtörténet 1985/2.
- Szigeti Péter 2003: Államszocialista kísérletek – történelmi tanulságok. Eszmélet (15.) 58. sz.
- Varga Sándor 2009: Az önálló magyar ifjúsági szervezet megszületése 1968-ban. Fórum Társadalomtudományi Szemle. 2009/3.
- Varga Sándor: A Csemadok történetének rövid áttekintése. In: Fazekas József – Hunčík Péter (szerk.) 2004: Magyarok Szlovákiában 1989–2004. Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig. Somorja–Dunaszerdahely. 405–411. <http://mek.oszk.hu/02400/02447/02447.pdf> (Letöltve 2019. 1. 30.)
- Zsebők Csaba–Keresztes Gáspár–Klenner Zoltán–Alexander Papp–Agnesa Nemcova 2005: A prágai tavasz és a kisebbségek. Uniós Tanoda Alapítvány. H. n.